

1918

Femtio års kamp för kvinnorösträtten.

Den engelska rösträttsrörelsens historia.

I. Före 1867.

Det antages i England, att i äldre tider kvinnor där varit röstberättigade även vid parlamentsval. Det skulle då ha förhållit sig med den politiska rösträtten i England på samma sätt, som det i Sverige förhöll sig med den kommunala rösträtten, att den var knuten till jordbesittning eller borgarskap i städerna. Då det var själva egendomen, som skulle representeras, blev varje laglig ägare eller innehavare av egendomen röstberättigad, även om denna, som ju någon gång hände, var en kvinna. Antagligen har denna rösträtt av kvinnorna sällan begagnats; möjligen har den också i praktiken utövats genom ombud: en eller annan manlig släkting eller vän har röstat å den egendomsägande kvinnans vägnar: i alla händelser har det icke lyckats att i England åvägbringa något säkert vittnesbörd om, att kvinnor faktiskt röstat. Som bevis på deras rätt härvidlag citeras ett brev av så sent datum som 1807 från en mrs. Spencer Stanhope till hennes son, där hon omtalar, att valstyrelsen vid ett val, där hennes man var kandidat, beslutat icke tillåta kvinnorna att rösta, vilket är besynnerligt och mycket hårt i betraktande av, hur få privilegier vi stackars kvinnor äga. Blir det en mycket

häftig valstrid förmodar jag, att de då komma att anmoda damerna, och i så fall tycker jag, att varje kvinna med självaktning borde avslå att stå till tjänst».

Inr det än förhållit sig med detta, väckte i England som i andra länder de franska upplysningsfilosofernas skrifter och speciellt Mary Wollstonecrafts bok »Vindication of the Rights of Women», 1792, en livlig debatt angående det rättvisa och lämpliga i att även kvinnoringo inflytande på statens styrelse. För att definitivt göra slut på alla pretentioner från kvinnornas sida på att redan äga denna rätt insattes i den nya lag angående rösträtt till underhuset, som antogs år 1832, uttryckligen, att den tillkom endast män (male persons), och därmed var frågan om politisk rösträtt för kvinnor avförd från dagordningen för mera än 30 år.

II. Vad som hände år 1867.

Chartiströrelsen på 1830- och 40-talet och sedermera den alltmera om sig gripande liberala rörelsen hade år 1867 framtvungit en ny reformbill, som skulle utvidga rösträtten till större kretsar av befolkningen. Med anledning härav beslöto kvinnorna att ånyo göra sig påminda.

Redan 1832 hade en kvinna, Mary Smith från Stramore i Yorkshire, petitionerat till parlamentet om politisk rösträtt för kvinnor, och år 1851 inlämnade lord Carlisle en liknande petition i överhuset. År 1866 ville kvinnorna åter försöka få fram en petition till underhuset, och som året dessförinnan John Stuart Mill invalts i parlamentet, anmodades han att taga hand om petitionen. Han lovade göra detta, ifall de på densamma kunde erhålla så många som 100 underskrifter. Den lilla kommitté, som samlats i miss Elizabeth Garretts (senare dr Elizabeth Garrett Anderson) hus, gick till verket med entusiasm, och i loppet av 14 dagar samlades icke mindre än 1,500 underskrifter, däribland många av den tidens mera kända kvinnor, exempelvis Florence Nightingale, Harriet

Martineau, Josephine Butler. Två av damerna gingo till parlamentet med petitionen, men som de tyckte det var genant att stå där i korridoren med det stora papperet, gömde de det hos den gamla äppelgumman, som hade rätt att sitta där och sälja frukt till husets medlemmar. De hittade icke Mill med det samma, utan mr Henry Fawcett, mrs Millicent Garrett Fawcetts man, som gick förbi dem, där de stodo rätt bortkomna, hämtade honom. Mill hade mycket roligt åt, att papperet fanns hos äppelgumman, men blev också mycket glad över, att de lyckats sanla både så många och så framstående namn.

Året efter kom alltså, som sagt, reformbilleu, och Mill, som redan då han anmodades låta uppställa sig som kandidat, sagt ifråu, att han tänkte göra vad han kunde för kvinnornas rösträtt, motionerade nu om, att i denna nya lag ordet man skulle utbytas med ordet person. Motionen föll naturligtvis, men samlade dock 73 röster, vilket nog var mera än någon hade väntat, att den skulle uppnå.

I den lag, som slutligen antogs, hade dock det gamla uttrycket i 1832 års lag, male person, utbytt mot ordet man. Nu förhöll det sig emellertid så, att år 1850 parlamentet beslutat, att där i engelsk lagstiftning ordet man förekom, skulle det även anses innefatta kvinnor, såvida de icke uttryckligen undantagits. En hel del sakkunnige, däribland flere jurister, ansågo nu, att införandet av ordet man i 1867 års reformbill, utan att något förbehåll gjorts, måste tolkas så, att det omfattade även kvinnor. På denna grundval försökte åtskilliga kvinnliga skattebetalare att bli införda i vallängderna såsom röstberättigade. Inalles var det bortemot 8,000 kvinnor i olika delar av England, som framkommo med en dylik begäran, och i de allra flesta fall nekade myndigheterna att villfara den. Som saken dock ansågs oklar, anhängiggjordes ett par rättegångar i akt och mening att skaffa prejudikat. Utslaget gick kvinnorna emot på den grund, att »fast ordet man i en parlamentsakt måste anses innesluta även kvinnor, *gällde detta dock icke i fråga om statsprivilegier*».

Genom detta domstolsutslag fastslogs alltså, att samma ord i samma lag skulle, då det gällde rösträtten, betyda endast män, men då det gällde skattebetalande även betyda kvinnor.

Dessa händelser och den diskussion de framkallade i pressen och man och man emellan blevo dock icke alldeles utan praktiska följder. Redan 1869 erhöilo kvinnorna kommunal rösträtt och 1870 likaledes både rösträtt och valbarhet till skolstyrelser (school boards). Flera kvinnor invaldes också genast i skolstyrelserna, däribland miss Elizabeth Garrett med det största röstetal (47,000) som på den tiden någonsin kommit en valkandidat till del. De som valdes voro utan undantag ledare av rösträttsrörelsen, var och en på sin ort.

III. Den organiserade rösträttsrörelsen.

Det var också händelserna 1867, som gävo stöten till en organiserad rösträttsrörelse. De första rösträttsföreningarna bildades detta år i Manchester, London och Edinburgh och året efter i Bristol och Birmingham. Dessa lokalföreningar sammanslöto sig till den nuvarande stora engelska landsföreningen National Union of Women's Suffrage Societies (N. U. W. S. S.).

Denna organisation har allt sedan sitt bildande fört en seg och uthållig kamp för kvinnornas politiska medbestämmanderätt i stat och kommun. Långsamt men säkert har den vunnit terräng; från det lilla fåtal medlemmar, som bildade den ursprungliga kärnan, har den växt till ett medlemskap (1914) av omkring 90,000 och ett antal lokalföreningar av 561 (1917); den var i början, som alla liknande organisationer, en liten »privat» förening, vars styrelse hade sina sammanträden hos ordföranden eller någon annan medlem; längre fram fick den en egen lokal i ett par små blygsamma rum; under den tid jag personligen känt den och besökt den, har den haft en våning på ungefär ett tiotal rum; den gjorde mest intryck av ett litet ämbetsverk; på varje dörr stod an-

given den specialitet av föreningens verksamhet, som sköttes där innanför: pressavdelning, riksdagsavdelning, litteraturavdelning, upplysningsavdelning, sekretariat, Common Cause (Föreningens tidning) o. s. v. Denna höst har Föreningen lämnat sin gamla våning och flyttat till en ny.

Jag har letat igenom alla de källor, som stått mig till buds för att finna, när mrs Fawcett blev N. U:s ordförande och ledare. Ingenstans har jag kunnat finna ens skuggan av någon annan, och i den adress, som organisationen lämnade henne på hennes 70-årsdag 11 juni 1917, talas det om dem som haft lyckan att arbeta under hennes ledareskap nu i 50 år — av detta sluter jag, att det aldrig funnits någon annan ordförande än hon. De kunde säkerligen aldrig heller ha funnit någon bättre; men om det är så, skulle hon alltså ha börjat detta ledareskap som en ung 20 års fru och sedan givit däråt hela sitt offentliga liv, fast hennes privata liv nog var mera arbetsfyllt än de flesta människors, i det hon, så länge hennes man levde, var hans sekreterare och hjälprea i allt hans arbete som vetenskapsman, som politiker och som ämbetsman. Han var nämligen blind, och hans hustru läste för honom allt det han behövde inhämta ur böcker och tidningar och skrev för honom allt vad han önskade säga sina medmänniskor.

N. U. har arbetat på samma sätt som de flesta andra rösträttsorganisationer, drivit allmän propaganda genom möten, skrifter, petitioner, demonstrationer. Men den har mycket mera än någon annan rösträttsorganisation, som jag känner till, drivit sitt arbete rent politiskt. Den har icke bara inspirerat och tagit initiativ till alla de många rösträttsmotioner, som i tidernas lopp väckts inom parlamentet, den har också drivit en mycket energisk och alldeles självständig valagitation, varje gång val till underhuset ägt rum. Naturligtvis är den en politiskt neutral förening, vars medlemmar tillhöra alla existerande politiska partier; i valrörelserna har dess politik (intill sista året före kriget) varit: understöd åt alla vänner av kvinnornas politiska rösträtt och motarbetande av

alla fiender till deusamma, oberoende av vilket parti de tillhörde. Frågan om politisk rösträtt för kvinnor har i England alltid räknat anhängare inom alla politiska partier.

Den klaraste inblick i omfattningen av den engelska landsföreningens verksamhet får man kanhända, när man hör, att den år 1910, som var ett valår, använde för propagandaändamål över 20,000 p. st., alltså omkring 360,000 kr. Under de närmast följande åren före kriget var dess budget ännu större, år 1913 uppgingo dess samlade utgifter till omkring 45,000 p. st., mera än 800,000 kr. Under kriget har den utvidgat sitt arbete att omfatta även sjukvård, dels vid fronterna och dels bland civilbefolkningen i Ryssland och Serbien, och detta har nog slukat flera gånger nämnda summa.

IV. Suffragetrörelsen.

Ingenting har så mycket fäst uppmarksamheten på den kvinnliga rösträttsrörelsen både i och utom England som den s. k. suffragetrörelsen. Frågan hade gjort stora framsteg efter det sydafrikanska kriget, vilket ju hade sin grund i boernas vägran att ge politisk rösträtt åt inflyttade engelska »uitlanders». Det låg ju nära till hands, då hela landets press var full av debatter angående rösträttens nödvändighet och ombärlighet som politiskt medel, att fråga sig och andra, om icke den rösträtt, som var så nödvändig för inflyttade engelsmän i Transvaal, att landet för att skaffa dem den offrade 200 mill. p. st. och omkring 30,000 unga mäns liv, också kunde vara lika värdefull för Englands alla hemma- varande kvinnor. Under inflytande av denna debatt bildades den stora suffragettföreningen Women's Social and Political Union (W. S. P. U.) år 1903 av mrs. och miss Pankhurst.

Det var emellertid först 1905, som publiken blev i någon högre grad uppmärksam på denna organisations tillvaro. Det var då de började använda sina »militant» metoder, vilka på den tiden voro synnerligen oskuldsfulla som våld betraktade.

Deras avsikt med sina metoder var att göra reklam för saken, att dra den allmänna uppmärksamheten till frågan, att få den debatterad, känd och omtalad av var enda människa. Under de första åren av deras verksamhet gick denna metod endast ut på att göra uppseendeväckande saker, vilka visserligen voro stridande mot polis- och ordningsregler, men ej i sig själva på minsta sätt brottsliga, exempelvis att ställa sig och hålla ett rösträttstal i parlamentets korridorer, ropa »rösträtt för kvinnor» från riksdagsläktarna, avbryta möten, där regeringsmedlemmar eller framstående riksdagsmän uppträdde som talare medels oupphörliga frågor och inpass rörande kvinnlig rösträtt. Tack vare det fullkomligt huvudlösa och djupt skamliga sätt, på vilket myndigheterna reagerade mot detta oväsen, lyckades de också förträffligt att göra reklam; pengar strömmade in till dem, och rörelsen tog allt större dimensioner. Den blev också, det måste tyvärr medges, efterhand mera verkligt våldsamt i sina metoder. Då det icke längre väckte tillräckligt uppseende att kedja fast sig vid gallret, som sitter framför underhusets kvinnoläktare och skrika »rösträtt för kvinnor», tills man blev utkastad med den effekt att gallret gick sönder, grepo de till att slå sönder fönster på de stora affärgatorna och liknande åtgärder, som gingo ut över privat egendom.

N. U. använde för sin del endast fullt lagliga agitationsmetoder; en del av dess medlemmar yrkade på bestämt avståndstagande från all »militantism»; men de ledande inom rörelsen ausågo, att man så länge som möjligt borde undvika, att människor, som dock kämpade för sanna mål, skulle direkt bekämpa varandra. Först sedan fönsterinslagningsperioden tagit vid, funno de sig föranlåtna att utsända en allmän protest, första gången 1908, sedan även 1909.

Suffragetterna gjorde naturligtvis också annat arbete än mer eller mindre våldsamt propaganda. De drevo en mycket kraftig valagitation, varvid de dock följde en annan politik än N. U. Suffragetterna ansågo — och det fanns mycket som talade för, att de därvidlag hade alldeles rätt — att det

icke längre tjänade något till att i parlamentet väcka enskilda motioner, även om det faktiskt fanns majoritet för dem. Så länge regeringen var emot saken, kommo motionerna aldrig längre än ett litet stycke på väg; sedan försvunno de genom ett eller annat av de många formella medel, som enligt underhusets arbetsordning stå en fientligt sinnad regering till buds. Därför menade suffragetterna, att all kraft borde läggas på att få frågan upp på ett av de stora politiska partiernas program, så att då vederbörande parti kom till makten, dess regering skulle vara tvungen att lösa frågan.

Av dessa, som jag tror, mycket riktiga premisser drogo de emellertid en alldeles felaktig slutsats, felaktig därför att den var så oerhört korttänkt. Den riktiga taktiken skulle enligt deras mening vara den att endast hänsynslöst motarbeta varje sittande, icke rösträttsvänlig regering, och så hålla på med detta undan för undan, tills ett av partierna fann sig föranlåtet att upptaga frågan på sitt program. I praktiken verkade detta så, att om det i en valkrets stod en rösträttsvänlig liberal — alltså tillhörande det dåvarande regeringspartiet — gent emot en fientligt sinnad konservativ, så arbetade suffragetterna i valrörelsen energiskt för att utesluta den som var en vän till rösträttssaken och hjälpa in motståndaren. På detta sätt kommo emellertid de två rösträttsorganisationerna att direkt motarbeta varandra, när N. U. alltjämt understödde den pålitligaste rösträttsvänliga kandidaten, oberoende av parti; naturligtvis ledde det också till, att det liberala partiets medlemmar blevo ursinniga och upphörde att understödja saken, utan att de konservativa kandidaterna och deras anhängare på minsta sätt blevo mera vänligt stämda än förut. Visserligen hade de ingenting emot att få hjälp i sin kamp mot liberalerna, men de kunde ju samtidigt lätt räkna ut, att om deras parti lyckades få majoritet och bilda regering, så skulle samma behandling vederfaras dem, därest icke partiet såsom sådant ville göra den kvinnliga rösträtten till en programfråga.

Under 1910—1911 lovade mr Asquith, att regeringen

skulle släppa fram en privat motion om rösträtt för kvinnor, ifall den fyllde vissa villkor. Detta löfte ryckte undan grunden för suffragetternas valtaktik; det var klart, att det var N. U:s politik som var den riktiga, och båda suffragettorganisationerna — rörelsen hade år 1907 delat sig i Women's Social and Political Union under Pankhurstarna och Women's Freedom League, vars ordförande var mrs. Despard — inställde sina våldsmetoder och övergåvo sin hittills följda valtaktik. Under 1912 och 13 ändrades emellertid, som senare skall omtalas, förhållandena i en sådan riktning, att W. S. P. U. (icke Freedom League) åter fann sig föranlåten att återgå till de gamla metoderna, och nu följde det ledsammaste och hänsynslösaste skedet av deras verksamhet. Från litet stenkastning och fönsterkrossande övergingo de till skadegörelse i större stil, satte eld på hus, placerade en bomb i Westminster Abbey o. s. v., dock alltid under sådana omständigheter, att intet människoliv skulle riskeras. Den opinion, som under de tidigare stadierna dock alltid åtminstone till en viss grad stått på deras sida, därför att de våldsvärk de utfört dock alltid varit en obetydlighet mot den behandling de från myndigheternas sida fingo röna, riktade sig nu emot dem; de råkade mellan två eldar, å ena sidan deras egen taktik, som fordrade starkare och starkare medel och å andra sidan ett stigande motstånd både i in- och utland och väl också en stigande känsla av, att deras metoder nu spelat ut sin roll, utan att de hade andra att sätta i stället.

Det blev kriget, som hjälpte dem ur svårigheterna.

V. Den kvinnliga rösträtten i parlamentet. Första skedet.

Sedan 1867 har den kvinnliga rösträtten debatterats i engelska parlamentet ungefär ett trettioåtal gånger; 7 eller 8 gånger har en motion antagits i andra läsningen d. v. s. underhuset har uttalat sig för att underkasta motionen närmare prövning i detalj. Denna prövning, granskning av un-

derhuset sittande som utskott, har dock aldrig uppnåtts: motionen har varje gång fastnat på en eller annan av de praktiska svårigheter varje motion i underhuset har att övervinna, och vilka i realiteten göra det så gott som omöjligt för en privat motion att nå fram till sakbehandling, ifall regeringen motsätter sig detta. Och dock har det allt sedan 1897 funnits majoritet i underhuset för politisk rösträtt för kvinnor, en majoritet bestående av medlemmar av alla partier, ett förhållande, som varit bestående genom alla år, upp till närvarande tid.

Det andra stora tillfället att vinna något för den kvinnliga rösträttsfrågan kom under 80-talet. År 1880 blevo kvinnorna röstberättigade på ön Man, en liten självstyrande ö i Engelska kanalen, vars lilla parlament »the House of Keys» har ännu äldre anor än det engelska underhuset.

De engelska valen 1880 hade bragt liberalerna till makten med Gladstone som premiärminister, och partiet hade plikten att söka genomföra en utsträckt rösträtt, huvudsakligen för lantarbetare. Kvinnorna agiterade ivrigt för att komma med i denna kungliga proposition; många möten höllos, och saken bragtes på tal i flera politiska partiorganisationer och föranledde där resolutioner till förmån för rösträttens utsträckning jämväl till kvinnorna. Propositionen, som kom 1884, innehöll dock intet om kvinnorösträtt; den hade en häftig och mäktig motståndare i Gladstone, som visserligen gillade den »principiellt», men som ansåg, att dess medtagande i den då planerade författningsreformen skulle minska utsikterna att få denna igenom och sålunda hindra lantarbetarna att nå fram till politisk medbestämmanderätt. En privat motion om medtagande av kvinnor, som fyllde lagens villkor, föll följaktligen med rätt stark majoritet; en hel del liberala underhusmedlemmar, som principiellt voro anhängare av kvinnorösträtten, röstade nu emot den på grund av partidisciplin.

Ungefär vid denna tid började också kvinnorna ta praktisk del i valarbetet. Det var dock icke rösträttsorganisationen, som här tog initiativet, utan orsaken var, att en parla-

meentsakt hade genomförts, som förbjöd valkostnader utöver ett visst förhållande till valkretsens folkmängd. Då på detta sätt möjligheten att använda betalda valagenter inskränktes, hittade man från konservativ sida på att i stället använda obetalda kvinnor, och detta gav anledning till bildandet av den stora konservativa kvinnliga partiorganisationen Primrose League. De konservativa damerna visade stort nit och även stor duglighet; de höllo möten och talade, de drevo husagitation och hämtade väljare till valurnorna, visade i det hela en arbetsförmåga och en organisationsförmåga, som ingen förut hade trott dem om. Det konservativa exemplet följdes snart av de liberala, och en Women's Liberal Federation bildades 1886 under ordförandeskap av mrs. Gladstone. Hela denna rörelse röntte den livligaste uppmuntran av de politiska partiernas ledare; att det var litet ologiskt av dem att samtidigt härmed neka kvinnorna allt direkt och ansvarigt inflytande på statens angelägenheter, tycktes icke genera dem.

Rörelsen fick emellertid en praktisk konsekvens, som i rätt hög grad kom att påverka frågans behandling inom underhuset. Då dessa politiska kvinnoorganisationer bildats, låg det ju nära till hands för de rösträttsintresserade bland deras medlemmar att försöka få dem att uttala sig till förmån för kvinnornas politiska rösträtt. Huruvida något sådant försök gjordes inom Primrose League, vet jag icke; men inom den liberala federationen väcktes redan året efter dess bildande förslag om antagande av en rösträttsresolution. Den avslogs, och detsamma blev fallet även 1888 och 89, men 1890 gick den igenom med stor majoritet, vilken ytterligare befastades under närmast följande år. Detta ledde till, att rösträttsvänliga parlamentsmedlemmar av det liberala partiet icke längre vågade att till trots för gjorda utfästelser rösta emot motioner om politisk rösträtt för kvinnorna, vilket de förut flera gånger gjort på grund av partitryck. Då därför 1892 en ny rösträttsmotion skulle behandlas, och regeringen och partiledningen använde all den påtryckning, varav de voro mäktiga för att bringa den ett så pass förkrossande nederlag,

att de skulle kunna räkna på att icke så snart åter plågas med någon dylik, lyckades detta icke bättre, än att regeringens hela majoritet endast uppgick till 23 man. Man väntade allmänna val kort därefter, och medlemmarna voro ängsliga, att deras kvinnliga partivänner skulle öva repressalier genom att vägra arbete för partiet i valrörelsen. Denna erfarenhet ledde till, att senare inga liknande påtryckningsförsök gjordes från ledningens sida; så snart en motion verkligen kom till omröstning vid andra läsningen, principomröstningen, så gick den igenom, vilket, om också dess definitiva antagande ännu kunde förhindras, dock alltid gjorde ett starkt moraliskt intryck; motståndarna valde därför i stället den politik att genom alla möjliga knep och obstruktionsåtgärder hindra att motionerna överhuvud nådde så långt som till omröstning.

Under förra hälften av 1890-talet började kvinnorösträtten den segergång genom de brittiska kolonierna, som lett till att den nu är genomförd i samtliga självstyrande kolonier med undantag av Sydafrika. Då den genomfördes på Nya Zeeland 1893 sade en engelsk politiker, att han ville ge den 10 år för att visa sin omöjlighet; därefter ansåg han, att världen skulle vara fri för alla vidare planer på kvinnorösträtt; i stället ha kolonierna vid upprepade tillfällen sökt påverka moderlandets ledande politiker till förmån för kvinnorna; något verkligt motargument har aldrig kunnat hämtas därifrån, endast ett fullkomligt enhälligt vittnande om, att reformen medfört endast välsignelsebringande följder såväl för hemmen som för staten.

VI. Senare skedet.

Till fram på 1900-talet hade England varit så gott som det enda land inom Europa, där en organiserad och målmedveten kvinnorösträttsrörelse funnits. Endast i Norge existerade sedan 80-talet likaledes en kvinnlig rösträttsorganisation, som levde och verkade så gott den efter omständigheterna

kunde; i Sverige hade endast spontana yttringar förekommit, tills vår Landsförening bildades år 1903. Året efter bildades den internationella kvinnorösträttsalliansen, och detta gav stöten till att inom ett flertal länder i Europa livskraftiga rösträttsorganisationer uppstodo. Denna rörelse gav ny fart även åt den engelska, såväl utom som inom parlamentet. Frågan hade där gjort ständiga framsteg; så gott som varje år framlades motioner gående ut på rösträtt för kvinnor på samma villkor som för män. 1908 lyckades en sådan motion nå fram till votering och gick igenom i andra läsningen med den betydande majoriteten av 273 röster mot 94. Året efter väckte en del liberala underhusmedlemmar mot rösträttsföreningarnas enhälliga avrådan en motion om *allmän* rösträtt för så väl män som kvinnor, vilket hade till följd att antalet anhängare sjönk till 159 och antalet motståndare steg till 124, sålunda en majoritet av endast 35 mot förra årets 179.

År 1910 var det allmänna val, varvid den liberala regeringens majoritet i underhuset sjönk till nära $\frac{1}{3}$ av vad den varit. Det öde, som de föregående årens motioner rönt, ledde nu till att kvinnorösträttens anhängare inom de olika parti-grupperna i parlamentet enades om att tillsammans grunda den s. k. Conciliation Committee, samlingskommittén, med uppdrag att utarbeta ett förslag om kvinnorösträtt, som kunde samla samtliga anhängare, oberoende av vilket parti de tillhörde. Detta förslag, den första Conciliation Bill (samlingsförslag), gick ut på politisk rösträtt för kvinnliga »householders», d. v. s. kvinnor som ägde eller hyrde ett hus (respektive våning), sålunda betydligt snävare villkor för kvinnor än för män, vilka senare endast behövde innehava en bostad eller annan lokal till ett årligt hyresvärde av 10 p. st. för att bli röstberättigade. Om denna bill blivit lag, skulle den ha gjort omkring 1 million kvinnor röstberättigade, och det visades genom en omsorgsfull statistik, att det stora flertalet av dessa kvinnor tillhörde arbetarebefolkningen. Förslaget framlades 1910 och väckte en stor debatt i underhuset; regeringen underlät att öva någon påtryckning, och mo-

tionen gick igenom andra läsningen med en majoritet av 110, en större majoritet än regeringen uppnådde för någon av sina viktigare lagförslag. Den nådde dock icke fram till kommitté-behandling, innan sessionen tog slut; året efter sammanträdde Conciliation Committee igen, och ett nytt förslag framlades, vilket erhöll en majoritet av 167 röster. Mr Asquith lovade då att under 1912 skaffa tid för att en motion om kvinnorösträtt på denna samlingslinje skulle kunna genomgå alla stadier utan hinder från regeringens sida; alla rösträttsorganisationerna arbetade tillsammans för denna motion; suffragetterna hade för tillfället suspenderat sin våldstaktik, och allt såg ljust ut, då plötsligen som en blixtn från klar himmel kom underrättelsen om, att regeringen samma år tänkte komma med ett helt nytt rösträttsförslag, som skulle giva praktiskt taget allmän rösträtt åt *män*. Icke ett ord sades om kvinnorna; löftet om att samlingsmotionen skulle erhålla nödvändig tid för fullständig behandling upprepades visserligen, men alla insågo ju, att en dylik regeringsproposition skulle dra åt sig större delen liberala medlemmar, och att det skulle bli omöjligt att, då det bjöds på allmän rösträtt för män, fortfarande vinna majoritet för en så inskränkt rösträtt för kvinnor, som samlingsmotionen innebar; för någon radikalare motion hade emellertid mr Asquith ingenting lovat. Det var då som Mrs. Pankhursts organisation, som redan nämnts, i förargelsen återgick till sin stridstaktik och började sitt andra och mera våldsamma skede, vilket först avbröts vid krigsutbrottet.

De övriga organisationerna och anhängarna inom parlamentet beslöto sig dock för att göra det bästa möjliga av situationen och att å ena sidan låta samlingsförslaget bli stående som det, vilket kunde räkna på största anslutningen, men tillika söka få fram ett ändringsförslag till regeringspropositionen, omfattande även kvinnor. Mr Asquith pressades att lova, att regeringen icke skulle lägga hinder i vägen för sådana ändringsförslag. De mest sangviniska an-

sågo, att det nu vore omöjligt annat än att frågan måste lösas antingen på det ena eller det andra sättet.

Dessa förhoppningar skulle bli grymt svikna. Samlingsförslaget föll mot 14 rösters majoritet redan i mars 1912; dels funnos en del liberala medlemmar, som inför utsikten att få en mera vidsträckt rösträtt både för män och kvinnor nu vägrade att rösta för samlingsförslaget, dels begagnades också suffragetternas senaste våldspolitik såsom förevändning av en del medlemmar för att rösta emot eller nedlägga sin röst. Därefter återstod endast regeringsförslaget; det gick under 1912 lätt och ledigt igenom de två första läsningarna, och meningen var att vid dess första detaljbehandling föreslå att ordet manlig i förslagets första paragraf skulle bortfalla. Detta förslag skulle väckas av utrikesministern, sir Edward Grey, och han var tillförsäkrad stöd från samtliga politiska partier. I fall detta förslag vunne majoritet, vilket ansågs så gott som säkert, skulle själva principen om politisk rösträtt för kvinnor vara antagen; med avseende på de slutliga villkoren för kvinnornas rösträtt skulle tre olika förslag väckas, ett om rösträtt för kvinnor på samma villkor som regeringen föreslog för männen, ett om rösträtt för kvinnor över 25 år, som voro »householders» eller gifta med politiskt röstberättigade män och slutligen samma rösträtt som föreslagits i samlingsmotionen, och som nu ungefär sammanföll med kvalifikationerna för kommunal rösträtt.

Sir Edward Greys principförslag väcktes också och debatterades en kväll, men — på därom framställd förfrågan förklarade talmannen, som själv var motståndare till frågan, att ifall ändringsförslaget ginge igenom, skulle han anse, att det nu förelåg ett helt nytt lagförslag, vilket finge lov att återremitteras till underhuset för att ånyo genomgå de två första läsningarna.

Det blev naturligtvis en fruktansvärd uppståndelse. Premiärministern försökte lugna de upprörda sinnena genom ett förnyat löfte om att jämna vägen för en ny enskild motion; men N. U. förklarade, att detta på intet sätt ekvivalerade

löftet om att för ändringsförslag till regeringspropositionen skulle medgivas fri omröstning, och att nu ingenting mindre än en verklig regeringsproposition kunde tillfredsställa kvinnorna.

Arbetarpartiet, som hade ett årsmöte veckan efter, beslöt med ett röstetal av 870,000 mot 437,000 att »hemställa till partiets representanter i parlamentet att motsätta sig varje rösträttsreform, som icke omfattade även kvinnorna».

Efter detta återtog regeringen sitt förslag, och hela reformen förföll. Mohren hade gjort sin tjänst och behövdes icke längre.

Rösträttsrörelsen stod efter detta samlad om kravet att endast en regeringsproposition numera kunde giva kvinnorna möjlighet att vinna sitt mål. För säkerhets skull inlämnades dock genom förmedling av en inflytelserik liberal parlamentsmedlem, mr Dickinson, ännu en gång en enskild motion; men den föll och tjänade endast till att visa riktigheten av kvinnornas påstående, att den enda framkombara vägen nu gick genom en regeringsproposition.

National Union drev under denna tid en oerhört intensiv allmän propaganda, vars märkligaste moment var det stora pilgrimståget av kvinnor, som gick till fots genom hela England och sanilade deltagare på vägen — det tog 6 veckor — för att i London begära företräde för premiärministern och upplysa honom om, hur landet låg bland menige man ute i bygderna. Dessutom upptog N. U. med förnyad iver sitt valarbete. Det osjälviska och oavlåtliga stöd, som den samlade arbetarrörelsen under denna tid givit föreningens strävanden, ledde till, att N. U. ändrade sin valtaktik så till vida som den beslöt sig för att stödja arbetarpartiets kandidater överallt, där sådana uppsattes, även om de därigenom riskerade att motarbeta liberala eller konservativa rösträttsvänner. Meningen var att på detta sätt förbereda ställningen till de allmänna valen, som skulle äga rum 1915. Att efter dessa allmänna val den kvinnliga rösträtten skulle segra, tycktes vara klart sommaren 1914; frågan var då icke längre

när kvinnorna skulle få sin rösträtt, endast på vilka villkor de skulle få den, d. v. s. vilket parti, som efter valen skulle bilda regering och upptaga frågan såsom sin.

Vilket utfall dessa val skulle fått, ifall de fått äga rum, och vad form av kvinnorösträtt Englands kvinnor då erhållit, det få vi nu aldrig veta. Kriget kom emellan.

VII. Under kriget.

Strax efter krigsutbrottet förklarade den engelska suffragetrörelsen, att den under krigstiden skulle alldeles nedlägga vapnen, sluta med varje agitation för rösträtten och i stället sätta in hela sin agitatoriska förmåga på arbete i fosterlandets tjänst. Den s. k. laglydiga riktningen samlade sig under ledning av National Union. Liksom den aldrig varit så ytterliggående i valet av sina agitationsmedel, som den andra, var den ej heller nu så ytterligtgående i sin underkastelse. Dess förklaring gick ut på, att dess medlemmar ej heller skulle oroa regeringen eller landet med någon rösträttsagitation, så länge kriget varade, men detta endast under den förutsättning, att icke under kriget det bleve fråga om utsträckning av den politiska rösträtten till någon annan, hittills utesluten krets av medborgare; skulle sådant hända, förbehöllo de sig att åter få göra sig påmint på jämväl med sin fråga.

De flesta ansågo nog den gången, att detta var ett ganska platoniskt och i själva verket mycket överflödigt förbehåll; och dock var det just denna förutsättning, som inträffade sommaren 1916. Nu efteråt är det mycket lätt att se och förklara, att den *måste* inträffa och just vid denna tid.

Det engelska underhuset har 670 medlemmar och inga suppleanter. Så snart det därför blir en ledighet där, och det händer vanligen 2-3-4 gånger om året, måste i vederbörande valkrets företagas nytt val; det är de s. k. by-elections. Det att varje valkrets sålunda måste räkna med möj-

ligheten att under året få ett tilläggsval, gör att röstlängderna måste för varje år justeras och hållas i ordning. Regeln är att justerandet och avslutandet av röstlängderna företages varje år under augusti månad. Då nu kriget utbröt augusti 1914, voro det årets längder redan färdiga eller i det närmaste färdiga och kunde utan svårighet läggas till grund för tilläggsvalen under perioden 1914—15. Redan i augusti 1915 visade sig emellertid betänkliga rubbningar. Tusentals män, som gått med i kriget såsom frivilliga och som nu befunno sig antingen vid fronterna eller i övningsläger, och andra tusental, som engagerats i ammunitions- och annan krigsindustri på andra orter än där de vanligen bott, saknade nu rätt att uppföras i vallängderna; denna rätt betingas nämligen — i dess mest vittgående form — av att vederbörande innehåft bostads- eller andra lokaler till ett hyresvärde av minst 180 kr. om året under 12 månader. Även perioden 1915—16 gick emellertid utan några svårare förvecklingar tack vare huvudsakligen den omständigheten, att de tilläggsval, som måste företagas, i allmänhet ordnades på det sättet, att platsen besattes av samma parti, som förut innehåft den, enligt avtal mellan styrelserna för de olika politiska partierna, och att valet sålunda blev en ren formalitet. Sommaren 1916 var däremot den första, som kom efter allmänna värnpliktens införande i England, och detta års vallängder visade sig nu så bristfälliga, att på sina ställen antalet röstberättigade nedgått till endast en bråkdel av det vanliga.

Å andra sidan hade krigets långvarighet gjort, att man börjat tänka sig nödvändigheten att ändå få lov att skrida till nya allmänna val, innan det bleve fred; likaså blev det klart, att det parlament, som skulle reda upp allting omedelbart efter kriget, skulle bli ställt inför uppgifter, i synnerhet på det industriella och finansiella området, av så oerhört genomgripande art, att det var mot allt sunt förstånd och mot all engelsk tradition att låta dessa frågor behandlas utan

föregående val, vilka val då kanske helst borde företagas innan fredsslutet eller under fredsförhandlingarna.

Då denna tanke först började få insteg, blev det utan vidare klart att det vore fullkomligt otänkbart att ställa till med ett så utomordentligt viktigt parlamentsval, som detta skulle bli, medan hundratusentals gamla väljare berövats sin rösträtt på den grund, att de för staten riskerat sitt liv eller givit sitt arbete; en ändring i bestämmelserna om röstlängden, som kunde bibehålla alla dessa män vid deras förut innehavda rösträtt, blev alltså trängande nödvändig. Men i samband med denna fordran framkom då också — huvudsakligen från högerhåll — en fordran på, att icke endast de gamla väljare, som nu gävo staten sina tjänster i skyttegravarna, på flottan eller i fabrikerna, skulle bibehållas vid sin rösträtt, utan att det parlament, som skulle bestämma om den stora »rekonstruktionen» inom landet efter kriget, borde ha sitt mandat från *alla* dem, som under kriget kämpat för fosterlandet, utan avseende på, huruvida de förut varit röstberättigade. Från detta håll begäres alltså utan vidare politisk rösträtt åt »soldiers and sailors» såsom sådana, vilket skulle innebära en ganska väsentlig rösträttsutvidgning.

Från vänstersidan hade man intet alls emot en sådan; men såväl regeringen som vänsterpartierna voro på det klara med, att den omedelbart skulle göra även frågan om kvinnornas politiska rösträtt aktuell.

Den då sittande koalitionsregeringen, som förutsåg att detta, om kvinnorna, skulle bli den stora stridsfrågan, och som icke önskade någon konstitutionell konflikt under kriget, ville därför icke sträcka sig längre än till att föreslå sådana ändringar i registreringslagen, att de gamla röstberättigade skulle få behålla sin rösträtt oberoende av om de ändrat bostadsort under kriget. Det var under det parlamentssammanträde, där regeringen bebådade detta förslag, som Asquith gjorde sin berömda förklaring, att om rösträtt skulle medgivas en ny klass av väljare på grundvalen av tjänster visade staten, så såg han ingen möjlighet att komma förbi kvin-

norna, samt att ifall rösträtten skulle grundas på det intresse olika lager av befolkningen hade att bevaka med avseende på rekonstruktionen efter kriget, så voro även ur denna synpunkt kvinnornas krav ofrånkomliga. Regeringen ville emellertid alltså för sin del icke väcka denna förfallet sovande björn.

Björnen sov emellertid icke alls. Mrs Fawcett, som låg på sommarnöje i norra England, reste ögonblickligen frågan väckts ner till London, sammankallade sin styrelse, höll allting i beredskap för ett ingripande och protesterande, ifall det skulle visa sig, att statsmakternas tendenser skulle gå i riktning av utsträckning av rösträtten till soldiers and sailors med förbigående av kvinnorna.

Det visade sig emellertid, att stämningen såväl i pressen som inom parlamentet snarast gick i en för kvinnorna gynnsam riktning. Regeringens försiktiga förslag blev i parlamentet ganska hänfullt behandlat, och under debatten framkom tanken på att hänskjuta hela frågan utan någon inskränkning till en stor kommission, bestående av representanter för samtliga politiska partier och även för grupper utanför parlamentet, enkammerligen för kvinnorna. Och parlamentet skildes åt, sedan regeringen lovat att taga denna tanke under övervägande.

Sedan parlamentet ajournerats, gick man nu och väntade på, att regeringen skulle tillsätta den stora kommissionen. Regeringen måtte emellertid ha funnit, att detta var ett kinkigt uppdrag, och den tillgrep en hittills absolut enastående utväg — den uppdrog åt underhusets talman att tillsätta och sammankalla kommissionen, naturligtvis då bestående av endast parlamentsmedlemmar. På så sätt tillkom the Speaker's Conference; den har bestått av 32 medlemmar, därav 5 från överhuset; alla de politiska partierna ha varit representerade, och med hänsyn till kvinnorösträtten sammansattes konferensen av ett lika antal anhängare och motståndare. Den sammanträdde 11 okt. 1916.

Först fram i januari 1917 började rykten komma till

synes i den engelska pressen om konferensens arbete. Det hette, att den nått alldeles enhälliga resultat av mycket stor räckvidd, att dess förslag skulle omfatta stora förenklingar av registreringen, utsträckning av rösträtten till soldiers and sailors, omändring av valkretsindelningen, införande av proportionellt valsätt o. s. v.; men det stod ingenting alls om kvinnorösträtten. Därefter hette det, att konferensen nu först börjat diskutera denna fråga och att här ingen enhällighet kunde väntas. Ett par dagar senare stod, att en stor majoritet inom konferensen uttalat sig för politisk rösträtt för kvinnor *i princip*, men att endast svaga majoriteter vunnits för de olika förslag, som framställts angående dess begränsning. Slutligen kom konferensens hela betänkande 31 januari 1917.

Konferensens allmänna och enhälliga förslag angå oss icke här. Endast det, som direkt eller indirekt rör kvinnorna, skall här refereras. Det föreslogs först, att registreringsperioden skulle reduceras från 12 månader till 6, och vallängderna justeras 15 jan. och 15 juli varje år. Därefter samlades alla villkor för erhållande av politisk rösträtt i en enda huvudregel av följande lydelse:

Varje fullmyndig person, som icke är lagligen diskvalificerad,¹ vilken under registreringsperioden haft sin bostad i eller för sin affär, tjänst eller yrke innehaft lokaler av ett klart årligt värde av minst 10 p. st., skall vara berättigad att införas i vallängden som röstberättigad till parlamentet.

Detta förslag omfattar emellertid *icke* kvinnorna. De behandlas i en avdelning för sig själva, och majoriteten föreslår där följande besfämmelse:

Varje kvinna uppförd på den kommunala röstlängden, som har nått en viss närmare bestämd ålder, och hustru till varje man uppförd i denna röstlängd, förutsatt att hon upp-

¹ D. v. s. är straffad brottsling, vansinnig eller fattighjon (utom sjukhjälp).

nått samma ålder, skall vara berättigad att intagas i röstlängden och rösta vid val till parlamentet.

Olika åldersgränser diskuterades, av vilka 30 och 35 år erhöles de flesta rösterna. Konferensen beslöt vidare, att ifall parlamentet skulle besluta att giva kvinnorna rösträtt, en kvinna, som uppnått den angivna åldern och som graduerat vid något universitet, berättigad till representation i parlamentet, skall vara berättigad att rösta vid detta universitet.

Detta senare är en dubbelrösträtt: den som är röstberättigad vid ett universitet kan *också* vara röstberättigad i sin bostadskommun.

Som synes är kvinnorösträtten baserad på den kommunala rösträtten. Villkoren för kommunal rösträtt definieras enligt betänkandet sålunda:

I stället för alla hittills gällande bestämmelser om rösträtt i kommunala angelägenheter bestämmes, att varje person, som under en tid av 6 mån. omedelbart föregående antingen 15 jan. eller 15 juli något år i egenskap av ägare eller hyresgäst innehaft jord eller lägenhet i någon kommun i England eller Wales, skall vara berättigad till kommunal rösträtt inom denna kommun.

Beträffande denna rösträtt skall varken kön eller äktenskap utgöra hinder, dock så att man och hustru icke båda bli röstberättigade på grundval av samma lägenhet.

På grund av diverse inrepolitiska förhållanden drog det nära två månader innan underhuset tog någon befattning med konferensens förslag. Den 28 mars diskuterades det emellertid, och mr Asquith föreslog en hemställan till regeringen att inkomma till underhuset med förslag i överensstämmelse med konferensens principer. Å regeringens vägnar förklarade mr Bonar Law, att regeringen skulle tillmötesgå denna önskan, och mr Asquiths resolutionsförslag antogs med en majoritet av 341 röster mot 62. Sålunda hade en absolut majoritet av underhuset uttalat sig för principen om politisk rösträtt för engelska kvinnor.

Det bebådade regeringsförslaget framlades 15 maj och

genomgick första läsningen utan votering. Vid andra läsningen blev det en debatt, som sträckte sig över två dagar, och under vilken åtskilliga försök gjordes att bringa hela billen på fall. Den antogs slutligen med en majoritet av 331 röster mot 42.

Efter denna omröstning remitterades lagförslaget till kommittébehandling. Denna företages i England icke av något utskott, utan av hela underhuset och anses därför i allmänhet vara fullkomligt avgörande för ett lagförslags vidare öde. Den del av billen som innehöll bestämmelserna om kvinnorösträtten behandlades 19 och 20 juni; förslag väcktes att stryka bestämmelserna om kvinnornas politiska rösträtt, och den rena principdebatt, som behandlade detta förslag, slöt med att kvinnornas sak segrade med den överväldigande majoriteten av 385 röster mot 55 — alltså en majoritet av 7 mot 1.

Ordalydelsen av paragraferna om kvinnlig rösträtt, så som de antogs 20 juni, är följande:

1) En kvinna skall ha rätt att införas i vallängden såsom röstberättigad vid parlamentsval i en valkrets (utom universitetsvalkretsarna), om hon uppnått 30 års ålder och har rätt att uppföras i den kommunala vallängden på grund av innehav av jord eller bostad (premises) i denna valkrets eller är gift med en man, som är berättigad att införas i denna vallängd.

2) En kvinna skall vara berättigad att införas i vallängden för en universitetsvalkrets, om hon har uppnått 30 års ålder och skulle vara berättigad till sådant införande, ifall hon vore en man.

3) En kvinna skall vara berättigad att införas i den kommunala vallängden i varje kommunal valkrets, där hon skulle varit hertill berättigad, ifall hon vore en man, förutsatt dock att man och hustru icke båda skola kunna uppnå kommunal rösträtt på grundval av samma egendom.

Såvitt vi nu veta, är det denna ordalydelse, som senare oförändrad genomgått övriga stadier inom parlamentet, dock med undantag för § 3. Innan hela lagförslaget åter sändes till underhuset i och för tredje och sista läsningen, föreslogs en ändring av denna paragraf, så att även kvinnor, som äro

gifta med kommunalt röstberättigade män, skulle erhålla kommunal rösträtt. Förslaget antogs utan votering och denna paragraf fick därvid följande lydelse:

3) En kvinna skall vara berättigad att införas i den kommunala vallängden i varje kommunal valkrets, där hon skulle varit härtill berättigad, ifall hon vore en man, eller där hon är gift med en man, som är härtill berättigad på grund av bostad, där båda bo, och då hon uppnått 30 års ålder.

Som man ser köptes denna kommunala rösträtt för de gifta kvinnorna med samma höga åldersgräns, som gäller för kvinnornas politiska rösträtt.

Tredje läsningen i underhuset ägde rum 7 december 1917 och resulterade i fullständig seger.

I överhuset passerades första och andra läsningarna raskt; under kommittéstadiet föreslogs strykande av kvinnorösträtten, men 10 januari antogs lagförslaget även av överhuset i den avgörande voteringen med 134 ja mot 69 nej.

I dag, den 6 februari, ingår meddelande, att lagförslaget nu definitivt blivit lag. De engelska kvinnorna ha vunnit sin seger: deras långa, sega, tåliga och hjältemodiga kamp har krönts med framgång. I vårt enda land runt om i världen stanna kvinnorna, vare sig de redan erhållit sin medborgarrätt eller icke, i tacksamhet mot Englands kvinnor för allt deras arbete, som jämväl länt oss alla till nytta, och vi hoppas att deras seger också skall bidra till att jämna vägen för de ännu efterblivna.

Anna Wicksell.

PRIS 25 ÖRE.